

Utbildningsutskottets yttrande

1977/78:1 y

över motioner om befolkningsfrågan

Till socialutskottet

Genom beslut den 25 maj 1977 har socialutskottet hemställt om utbildningsutskottets yttrande över motionerna 1976/77:730 och 1976/77:1098 angående befolkningsfrågan.

I motionen 1976/77:730 av Ingrid Sundberg m. fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om tillsättandet av en befolkningskommission med uppgift att dels följa utvecklingen på befolkningsområdet, dels medverka till att högre utbildning och forskning på detta område kommer till stånd.

I motionen 1976/77:1098 av Bonnie Bernström (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om vilka åtgärder som bör vidtagas för att människor ej skall behöva avstå från att ha barn på grund av brister i samhället.

Yttranden över motionerna har av socialutskottet inhämtats från socialstyrelsen, statistiska centralbyrån, universitets- och högskoleämbetet, forskningsrådsnämnden, institutet för social forskning, styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige och Svenska arbetsgivareföreningen.

I vad gäller utbildning och forskning om befolkningsutveckling m. m. har remissinstanserna framhållit i huvudsak följande.

Socialstyrelsen tillstyrker en utredning om befolkningsutvecklingen, dess orsaker och konsekvenser och stryker under nödvändigheten av att utredningen blir allsidig, tvärvetenskaplig och brett parlamentariskt förankrad.

Statistiska centralbyrån (SCB) anser att en ökad högre utbildning och forskning inom befolkningsområdet är angelägen. En ökning av verksamheten inom befolkningsområdet bör ske även inom ämnena sociologi, ekonomi, socialmedicin och kulturgeografi. Det finns dessutom ett stort behov av bredare och grundläggande utbildning i demografi. Inom andra discipliner bör kortare grundläggande kurser i demografi kunna ingå. Detta gäller särskilt utbildningen av samhällsplanerare. Med hänsyn till SCB:s egna behov och behov påtalade vid SCB:s löpande kundkontakter tillstyrker SCB att en utökad analys görs av befolkningsutvecklingen sammankopplad med utvecklingen inom andra områden. SCB anser sig inte kunna bedöma huruvida den föreslagna verksamheten bör bedrivas i form av en kommission

eller annat särskilt tillsatt organ eller genom utökade medel till nuvarande inom verksamhetsområdet befintliga organ.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har berett rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå samt socialhögskolorna i Stockholm och Göteborg tillfälle att yttra sig. Dessa yttranden har bifogats av UHÄ.

Enligt UHÄ måste den forskning som kan ge underlag för bedömning av befolkningsutvecklingen vara mångvetenskaplig. En sådan forskning kan inte knytas till något enskilt ämnesområde.

Att stimulera denna typ av mångvetenskaplig forskning bör enligt UHÄ:s mening vara en angelägen uppgift för forskningsrådsnämnden samt för de humanistisk-samhällsvetenskapliga (HSFR) och medicinska forskningsråden. Det är också viktigt att det inom universiteten skapas förutsättningar att på ett ändamålsenligt sätt utföra sådan forskning.

Vid statens råd för samhällsforskning har sedan 1969 funnits inrättad en professur i demografi med Hannes Hyrenius som innehavare och med placering vid universitetet i Göteborg. Denna professur upphör när Hyrenius omkring 1979 avgår med pension. Därefter kan de medel som disponerats för denna forskning av HSFR sättas in för att på annat sätt stödja och förstärka forskning i befolkningsfrågor.

Vad angår högre utbildning inom området har UKÄ efter lokalt initiativ och planering fastställt en normalstudieplan för en tvåvetenskaplig studiekurs i befolkningslära vid universiteten i Uppsala och Göteborg.

Den demografiska forskningens ställning är enligt *forskningsrådsnämndens* (FRN) mening svag. FRN anser vidare att denna forsknings möjlighet att bidra med relevant information för befolkningspolitiska ställningstaganden är otillfredsställande. Bidragande orsaker härtill kan enligt FRN vara dels att forskningen är uppdelad på en rad intressenter, dels att den kräver mångvetenskapligt samarbete. FRN delar motionärernas uppfattning att insatser för att främja befolkningsforskningen är angelägna. FRN anser det dock mindre ändamålsenligt att tillsätta en befolkningskommission med uppgift att bl. a. medverka till att högre utbildning och forskning kommer till stånd inom området. Ansvaret för att högre utbildning och forskning inom området utvecklas och ges ur vetenskaplig och befolkningspolitisk synvinkel lämplig inriktning och omfattning bör så långt möjligt vila på de organ som byggts upp för dessa uppgifter, dvs forskningsråden, UHÄ, Riksbankens jubileumsfond och de berörda sektorsorganen – de senare exemplifierade med expertgruppen (In 1967:24) för regional utredningsverksamhet, expertgruppen (In 1968:14) för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor, expertgruppen (A 1975:05) för invandrarforskning och delegationen (S 1974:05) för social forskning. Det demografiska forskningsfältet är ett av de områden inom vilka FRN överväger möjligheterna att göra samordningsinsatser.

Institutet för social forskning (Sofi) konstaterar att det redan finns ett antal expertorgan som studerar frågor som ligger mycket nära en eventuell

befolkningskommissions område. Det förefaller emellertid rimligt att den pågående forskningen kartläggs och samordnas genom en speciell kommitté som även tar initiativ till och stödjer tvärvetenskaplig demografisk forskning.

Styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier tar inte ställning till motionsförslaget om en befolkningskommission men understödjer att befolkningsforskningen intensifieras.

Landsorganisationen i Sverige (LO) anser att befolkningsforskning bör samordnas med forskning på en rad andra områden och anförtros åt redan befintliga institutioner.

Utbildningsutskottet vill i ärendet anföra följande.

I motionen 1976/77:730 konstateras inledningsvis att antalet döda i landet nu ökar samtidigt som fruktsamheten minskar. Ett lågt födelsetal måste enligt motionärerna betraktas med oro. Motionärerna anser att det i vårt land saknas förutsättningar för en samlad bedömning av befolkningsutvecklingen. De önskar därför att möjligheter till högre utbildning och forskning i demografi skall ges. Motionärerna påpekar att demografin därvid inte får ses fristående från andra ämnen. Vidare påpekas vikten av att intentioner från Förenta nationernas befolkningskonferens år 1974 följs upp. En särskild kommission bör tillsättas med uppgift att bl. a. medverka till att högre utbildning och forskning inom befolkningsområdet kommer till stånd.

I motionen 1976/77:1098 begärs en särskild utredning om vilka åtgärder som bör vidtas för att människor inte skall behöva avstå från att ha barn på grund av brister i samhället.

Som framgår av redovisningen av remissyttrandena över motionerna är de remissinstanser som yttrat sig i frågan ense om att det behövs mera utbildning och forskning i demografi. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), forskningsrådsnämnden (FRN) och Landsorganisationen i Sverige (LO) anser att detta bäst sker inom redan befintliga organ. Enligt UHÄ bör det vara en angelägen uppgift för FRN samt de humanistisk-samhällsvetenskapliga och medicinska forskningsråden att stimulera denna typ av mångvetenskaplig forskning. Det är också viktigt att det inom universiteten skapas förutsättningar att på ett ändamålsenligt sätt utföra sådan forskning. FRN anser att det från forskningssynpunkt vore mindre ändamålsenligt att tillsätta en befolkningskommission. Statistiska centralbyrån (SCB) och styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier tar inte ställning till i vilken form ett ökat stöd till demografisk utbildning och forskning bör ske. Socialstyrelsen och institutet för social forskning (Sofi) tillstyrker en särskild utredning i frågan. En särskild skrivelse i ärendet har den 18 augusti 1977 inkommit till socialutskottet från den demografiska forskargruppen vid humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, vilken under ledning av professor Hannes Hyrenius utgör Demographic Research Institute vid universitetet i Göteborg. Forskar-

gruppen i Göteborg kommer på grund av Hyrenius pensionering inom några år att avvecklas. I skrivelsen förordas en särskild utredning om aktuella befolkningsproblem samt ett nytt permanent organ för undervisning, forskarutbildning och forskning. Utbildning i ämnet demografi bör enligt skrivelsen införas vid universitetet i Stockholm.

Utbildningsutskottet anser att demografisk utbildning och forskning i landet är angelägen och finner det viktigt att den förstärks. Utskottet noterar med tillfredsställelse att FRN i sitt remissyttrande anmäler att inom dess delegation för långsiktigmotiverad forskning planeras en särskild undersökning om den befolkningsvetenskapliga forskningens ställning och problem. Utskottet förutsätter att en sådan undersökning följs av initiativ till ny forskning. Det är enligt utskottets mening viktigt att denna forskning stöds och stimuleras av de humanistisk-samhällsvetenskapliga och medicinska forskningsråden och att det skapas bättre förutsättningar för sådan forskning i högskolan, bl. a. genom att det anordnas utbildning i demografi.

Sammanfattningsvis vill utbildningsutskottet liksom motionärer och remissinstanser stryka under behovet av stöd och stimulans till forskning och högre utbildning i befolkningsfrågor. Utskottet anser emellertid inte att det krävs en särskild kommission eller utredning för detta.

Stockholm den 25 oktober 1977

På utbildningsutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Claes Elmstedt (c), Hans Jönsson (s), Lars Gustafsson (s), Gösta Karlsson (c), Lena Hjelm-Wallén (s), Per-Olof Strindberg (m), Roland Sundgren (s), Christina Rogestam (c), Helge Hagberg (s), Jörgen Ullerhag (fp), Lennart Bengtsson (c), Margit Sandéhn (s), Elver Jonsson (fp) och Gunnar Biörck i Värmdö (m).

Avvikande mening

av Gunnar Biörck i Värmdö (m):

Den snabba nedgången i det svenska födelsetalet är så pass alarmerande att ingen tid bör försättas när det gäller att få en samlad belysning av problemet.

Jag anser därför att utskottet bort stödja förslaget i motionen 1976/77:730 att anförtro denna uppgift åt ett särskilt organ.